

Vakıflar Dergisi

Yıl: Aralık 2017 • Sayı: 48

Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları

VAKIFLAR DERGİSİ

Yıl: Aralık 2017- Sayı 48 Hakemli Dergidir.
TUBİTAK ULAKBİLİM
Sosyal Bilimler Veri Tabanı (SBVT) tarafından taranmaktadır.

Sertifika No: 16651
ISSN: 1011-7474

Sahibi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Dr. Adnan ERTEM

Yayın Koordinatörü

Rifat TÜRKER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Adnan TÜZEN

Yayın Yönetmeni

Mehmet KURTOĞLU

Editörler

Hüseyin ÇINAR, Fatih MÜDERRİSOĞLU

İngilizce Editör

Miyase KOYUNCU KAYA

Dergi Sekreteryası

Hasan DEMİRTAŞ

Tashih

Hasan DEMİRTAŞ

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Mehmet BULUT	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Yılmaz KURT	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Mehmet ÖZ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ali YILMAZ	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Miyase KOYUNCU KAYA	Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
Yrd. Doç. Dr. Fatih MÜDERRİSOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Murat YILMAZ	Ahmet Yesevi Üniversitesi

Yayın Danışma Kurulu

Prof. Dr. Hakkı ACUN	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Mehmet AK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet AĞGÜNDÜZ	Amsterdam Üniversitesi
Prof. Dr. Enver ÇAKAR	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Abide DOĞAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Géza DAVID	Macar Bilimler Akademisi
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ	Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Özer ERGENÇ	Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Süreyya FAROQHI	Bilgi Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut KAYA	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Yunus KOÇ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Heath W. LOWRY	Bahçeşehir Üniversitesi
Prof. Dr. İlber ORTAYLI	Galatasaray Üniversitesi
Prof. Dr. Hüsrev SUBAŞI	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Eugenia KERMELİ ÜNAL	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Aysel TÜKEL YAVUZ	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Musa YILDIZ	Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Vefa ÇOBANOĞLU	İstanbul Üniversitesi
Dr. Rhoads MURPHEY	Emekli Öğretim Üyesi
Evangeila BALTA	Ulusal Yunan Araştırma Vakfı / Yunanistan
Mehmet ÇETİN	Araştırmacı

Yayın ve Danışma Kurullarındaki isimler ünvan ve soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Dergimize gönderilen yazılar, önce yayın kurulunca incelenir ve uygun bulunanlar, değerlendirilmek üzere alanında çalışması ile tanınmış iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Dergide çıkan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Yayınlanan yazı, belge ve fotoğrafların her türlü hukukî mesuliyeti yazarına aittir.

Yazışma Adresi

T.C. BAŞBAKANLIK
Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı
Vakıflar Dergisi Atatürk Bulvarı No: 10 06050 Ulus / ANKARA / TÜRKİYE
Tel: (0312) 5096000- Faks: (0312) 324 47 22
e-posta: vakiflaryayin@yahoo.com- web: www.vgm.gov.tr

Yapım

Semih Ofset S.E.K. Yayıncılık

Kapak ve Sayfa Tasarımı

M. Edip ERDOĞAN

Baskı

www.semihofset.com.tr- 0312 341 40 75

İÇİNDEKİLER

Takdim	3
Önsöz	5
İçindekiler/Contents	7
Amasya Kazası'nda Seydi Çelebi ve Mehmed Çelebi'ye Ait H. 790/ M. 1388 Tarihli Türkçe Vakfiye Turkish Waqf Deed that Belongs to Seydi Çelebi and Mehmed Çelebi in District of Amasya Dated H. 790/ M. 1388 Sıddık Çalık	9
Niksar Kazası Sinan Bey Vakıfları Waqfs of Sinan Bey in the District of Niksar Ali Açıkl	17
Sıbyan Mekteplerinin Mimarisi: Abdullah Paşa Sıbyan Mektebi Örneği Architecture of Sıbyan Mektebs: Sample of Abdullah Paşa Sıbyan Mekteb Çiğdem Belgin Dikmen - Ferruh Toruk.....	35
Osmanlı'da İcâreteyn Uygulaması Hakkında Yeni Değerlendirmeler New Perspectives on the Practice of İcâreteyn (Double-Renting) in the Ottoman Waqf System Ramazan Pantık.....	75
Çemişgezek Süleymâniye Camii Vakfı Süleymâniye Mosque of Cemisgezek Celalettin Uzun.....	105
18. Yüzyılda Hayırsever Bir Osmanlı Veziri: Hâfız Mustafa Paşa'nın Elazığ ve Malatya Vakıfları A Benefactor Ottoman Vizier in the 18th Century: Elazig and Malatya Foundations of Hâfız Mustafa Pasha Murat Alanoğlu	123
Alaca Minare Mescidi Yapısal Performansının İncelenmesi Investigation of the Structural Performance of Alaca Minaret Mosque Burçin Şenol Şeker	137
Cihât Mevzuatı Jihât (Duties) Legislation Talip Ayar.....	145
Tarihçe-i Harem-i Şerif-i Kudsi History of Harem-i Şerif in Jerusalem Mevlüt Çam.....	195
Kitâbiyât.....	203
Hasan Hüseyin Güneş, Kudüs Meğâribe Mahallesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017, 260 s. ISBN: 978-975-19-6820-3 Mustafa Öksüz.....	205
Mustafa Kaygısız, Turgutoğulları: Orta Anadolu'nun Türkmen Beyliği, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, Aralık 2016, XIV + 200 s. ISBN: 978-605-9427-59-3. Yusuf Turan Günaydın	207
İbrahim Hakkı Konyalı'nın Kayıp Arşivinden İstanbul'da Mimar Sinan Eserleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ, İstanbul, 2016, 456 s. ISBN: 605-913-25-10 Mehmet Kurtoğlu.....	213
Haliç'te Büyük Bilgi Şöleni: 2. Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi'nin Ardından Yılmaz Kurt	219

Niksar Kazası Sinan Bey Vakıfları

Ali Açikel*

Öz

XII. asırdan itibaren Danişmendli, daha sonra Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Niksar kazasında cami, mescid, medrese, imaret, zaviye, han, hamam ve türbe gibi çok sayıda dinî, sosyal, ekonomik ve kültürel eserler vücuda getirilmiştir. Eski devirlerden kalan arşiv malzemesi ve tarihî eserler bu hususu teyit etmektedir. Bu eserlerin vücuda getirilmesinde Niksar'ın doğu-batı, güney-kuzey yol güzergâhında olması, ılıman iklimi ve verimli tarım toprakları ile zengin bir sosyo-ekonomik potansiyele sahip olmasının rolü büyüktür. Osmanlı ülkesinin genelinde olduğu gibi, Niksar'da tesis edilmiş olan dinî, sosyal, kültürel ve iktisadî eserler vakıf akarlar yardımı ile varlığını devam ettirebilmiştir.

Bu çalışmada Osmanlı döneminde Niksar kazasında mevcut vakıf eserleri arasından örnek bir çalışma olarak sadece Sinan Bey'in Başçiftlik köyünde tesis ettiği zaviye ile Niksar şehrinde yaptırdığı cami ve mektep vakıfları ele alınacaktır. Sinan Bey vakıfları hakkında bazı münferit çalışmalar bulunmakla birlikte, bunlar başlangıcından günümüze bu vakıfları derli toplu bir şekilde incelememektedir. Sinan Bey'in vakıf eserlerinden günümüzde sadece Taş Mektep ayakta kalabilmiştir. Çalışmanın kaynakları, dönemin arşiv malzemesi ve araştırma eserlerdir. İncelemenin amacı, Sinan Bey vakıflarını bir bütün halinde ele alarak Niksar'ın sosyo-kültürel tarihine katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Niksar, Başçiftlik, Cami, Vakıf, Sinan Bey, Muhasebe, Taş Mektep.

Waqfs of Sinan Bey in the District of Niksar

Abstract

Many religious, social, economic and cultural works such as mosque, small mosque, seminary school, soup kitchen, convent, caravansary, public bath and tomb were constructed in the district of Niksar during the Danismendid, Seljukid and Ottoman periods since the XIIth century. This fact have been confirmed by archival documents and historical works from the old periods. The rich social and economic potential of Niksar with its position on east-west and south-north roads, its warm climate and fertile agricultural lands provided an important contribution to the construction of these works. As generally seen throughout the Ottoman Empire, these religious, social, economic and cultural works built in Niksar have continued their existences with the help of waqfs revenues.

In this study, it will be dealt with only the waqfs of a school and a mosque constructed in Niksar with a convent built in the village of Başçiftlik by Sinan Bey from the rich waqfs existing in the district of Niksar during the Ottoman period. Although there exist some studies on the waqfs of Sinan Bey, they do not examine these waqfs completely from their beginnings to today. From the waqf works of Sinan Bey, only Taş Mektep has reached to the present day. The sources of the study are the archival documents from those periods and related research studies. The aim of this study is to examine the waqfs of Sinan Bey as a whole and contribute to the social and economic history of Niksar.

Keywords: Niksar, Başçiftlik, Mosque, Waqf, Sinan Bey, Accounting, Taş Mektep.

* Prof. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tokat; ali.acikel@gop.edu.tr

1. Giriş

12-15. asırlar arasındaki süreçte Danişmendliler, Selçuklular ve Türkmen beylikleri zamanında Niksar'da çok sayıda dinî, sosyal, ekonomik ve kültürel vakıf eserler vücuda getirilmiştir¹. Şehirdeki bu imar ve inşaa faaliyeti, 15. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlılar döneminde de artarak devam etmiştir. Bu dönemden kalan tapu tahrir defterleri, vakfiyeler, vakıf defterleri, diğeer arşiv belgeleri ve günümüze kadar ulaşan tarihî eserler bu hususu teyit etmektedir. Bu eserlerin çokluğu, bir bakıma Niksar şehrinin maddi zenginliği ile alakalıdır. Bu maddi zenginlik, şehrin doğu-batı, güney-kuzey yol güzergâhında olması, ılıman iklimi ve verimli tarım topraklarından kaynaklanmaktadır². Şehrin bu sosyal ve ekonomik potansiyeli çok sayıda vakıf eserin kurulmasına ve daimi olarak hizmet sunmasına imkân sağlamıştır.

Osmanlı ülkesinin genelinde olduğu gibi, Niksar'da tesis edilmiş olan dinî, sosyal, kültürel ve iktisadî eserler vakıf akarlar yardımı ile varlığını sürdürebilmiştir. Vakıf kelimesinin terim olarak anlamı bir mal veya mülkün sevap kazanmak amacıyla doğrudan ve dolaylı bir şekilde toplumun yararına tahsis edilmesidir³. Bu tahsis genel olarak dinî, sosyal, kültürel ve iktisadi eserler yaptırmak ve bunların ihtiyaçları için yeterli miktarda gelirler sağlamak şeklinde olabilmektedir.

Bu çalışmada Niksar kazasındaki zengin vakıf eserler arasından sadece Sinan Bey vakıfları üzerinde durulacaktır. Sinan Bey, Osmanlı döneminde Niksar kazasına tabi Başçiftlik köyünde bir cami ve bir zaviye ile Niksar şehrinde bir muallimhane ve bir mescit/cami inşa ettirerek bu vakıf eserlere Sivas sancağında Niksar kazası ile Karahisar-ı Şarki sancağına tabi İskefsir kazasında bazı akarlar tahsis etmiştir. II. Bayezid döneminin başında kurulan bu vakıf, Osmanlı Devleti'nin bu bölgedeki erken tarihli vakıflarından birisidir. Sinan Bey'in vakıf eserleri ve vakıf akarları hakkında bazı münferit çalışmalarda⁴ genel bilgiler bulunmakla birlikte başlangıcından günümüze tamamını ele alan hususî bir çalışma yapılmamıştır.

İncelemenin esas amacı, Sinan Bey vakıflarını birinci elden kaynaklara dayalı olarak bir bütün halinde ele alıp Niksar ve Başçiftlik'in sosyo-kültürel tarihine katkı sağlamaktır.

2. Sinan Bey'in Kimliği

Sinan Bey'in kim ve nereli olduğu ile ilgili olarak dönemin kaynaklarından net bilgilere ulaşılamamaktadır. Ancak vakfiyesi ve arşiv belgelerindeki bazı bilgilerden onun hakkında genel değerlendirmelerde bulunmak mümkündür. Niksar kazasına tabi Başçiftlik köyünde tesis ettiği zaviye için düzenlettiği Gurre-i Şevval 890/11 Ekim 1485 tarihli vakfiyesinde künyesi, *Sinanü'd-devle ve'd-din Yusuf Bey b. Abdullah* şeklinde geçmektedir (VGMA, 582: 168). Bu vakıfla alakalı arşiv belgelerinde ise sadece Sinan Bey ismi yer almıştır. Örneğin, 1574 tarihli Ankara Tapu-Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde bulunan 583 numaralı Rum Eyaleti Evkaf Defterinde *vakf-ı zâviye-i Sinan Bey* ve *vakf-ı mu'allimhâne-i Sinan Bey* başlıkları kullanılmıştır (TK. KKA, 583: 57a-b). Yine Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan 1778-1779 yılına ait 13 numaralı Sivas Ahkâm Defterinde *vakf-ı zâviye-i Sinan Bey* ve *vakf-ı mu'allimhâne-i Sinan Bey* tanımlaması yapılmıştır (BOA, SAD 13: 351/3).

1 Osmanlı öncesi dönemde Niksar'ın dinî, sosyal ve kültürel eserleri hakkında bk.: Mükrimin Halil Yınanç, "Danişmendliler", *İslam Ansiklopedisi (İA)*, C. III, İstanbul 1988, s. 468-469; Besim Darkot, "Niksar", *İA*, IX, Eskişehir 1997, s. 273-275; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1980, s. 134 vd; Ethel Sara Wolper, *Patronage and Practice in Late Seljuk and Early Beylik Society: Dervish Lodges in Sivas, Tokat, and Amasya*, Doktora tezi, University of California, Los Angeles, U.S.A 1994; Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları (Vakfiyelere göre)*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, İstanbul 1993; Kamil Şahin, *Danişmendliler Döneminde Niksar (1071-1178)*, Niksar 1999.

2 Osmanlı döneminde Niksar'ın sosyo-ekonomik durumu hakkında bk. M. Hanefi Bostan, "XV ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Yönetiminde Niksar Şehri (1455-1574)", *XIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 4-8 Ekim 1999*, Ankara 1999, s.1485-1511.

3 Vakfın çeşitli şekillerdeki tanımları için bk.: Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersa'adet 1317, s. 1495-6; Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *İA*, C. 13, İstanbul 1986, s. 153; Aynı yazar, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara 2003, s. 8-10; Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986, s. 105.

4 Sadi Bayram, "Niksar Vakıflarına Toplu Bir Bakış", XVIII.Vakıf Haftası, Niksar, 2001, bk. www.sadibayram.com/?page=makaleler&mid=57&id=3; Nazif Öztürk, "Vakıflar Arşiv Kayıtlarına Göre Niksar Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, C. XXII, Ankara 1991, s. 45-68; Hasan Akar ve M. Necati Güneş, *Niksar'da Vakıflar ve Tarihi Eserler*, Niksar 2002, s. 111-117; Hamza Gündoğdu ve diğeerleri, *Tarihi Yaşatan İl Tokat*, Ankara 2006, s. 482-483.

1514 tarihli 54 numaralı ve 1530 tarihli 387 numaralı Tapu Tahrir Defterlerinin muhtelif sayfalarında Sinan Bey ve Sinan Paşa b. Mehmed Bey adlarına tesadüf edilmektedir. 54 numaralı defterin 122. sayfasında Ayazma, Meydancık, Elmacık ve Kızılyaka mezralarının mülklüğü (malikânesi) Sinan Paşa b. Mehmet Bey adına kayıtlıdır (BOA, TD 54: 122). 387 numaralı Tapu Tahrir Defterinin 542. sayfasında yer alan kayıta Sinan Bey, Trabzon sancakbeyi olarak vafedilmektedir⁵. Yine aynı defterin 440, 442, 467, 503, 506, 512, 540, 556 ve 559. sayfalarında *Sinan Paşa b. Mehmed Bey* adına gelir kayıtları mevcuttur. Adı geçen sayfalardaki kayıtlara göre, Sinan Bey ya da Sinan Paşa b. Mehmed Bey Tokat, Karahisar-ı Behramşah, Sivas ve Niksar kazalarına bağlı birçok köy ve mezra'ada mülk topraklara sahiptir⁶. Yine Sinan Paşa b. Mehmed Bey'e bazı köy ve mezarların şer'î ve örfî vergileri (divanî hissesi) de tahsis edilmiştir⁷.

1514 tarihli 54 numaralı Mufassal Tapu Tahrir Defteri ile 1530 tarihli 387 numaralı İcmal Tapu Tahrir Defterinde sadece Sinan Bey adının geçtiği kayıtlar da yer almaktadır. 54 numaralı defterde Niksar'da Mahalle-i Mescid-i Sinan Bey'in vergi nüfusu, Sinan Bey'in Niksar'daki evkâf ve emlâki, Sinan Bey'in Başçıftlık köyünde bir cami ve bir zaviye bina ederek bunlara vakıf tesis ettiği ve Sinan Bey'in oğulları Mehmed Çelebi ve Ahmed Çelebi'nin tasarruf ettiği iki çiftlik zemin kaydı bulunmaktadır (BOA, TD 54: 100, 136, 138-139). 387 numaralı defterde ise Sinan Bey Mescidi Mahallesi'nin vergi nüfus özeti, Sinan Bey'in Niksar'daki evkâf ve emlâki, Sinan Bey'in Başçıftlık köyünde bir cami ve bir zaviye bina ederek bunlara vakıf tesis ettiği ve Canik sancağı Milas kazasına tabi Süleymangökçe köyünün malikânesinin Başçıftlık'teki Sinan Bey zaviyesine ait olduğu kayıtlıdır (BOA, TD 387: 545, 558, 605).

Bütün bu kayıtlardan 1485-1530 yılları arasında Sivas, Tokat, Karahisar-ı Behramşah, Niksar ve Er-

baa bölgesinde bazı köyler ve mezarların mâlikâne ve divânî gelirlerini tasarruf eden iki ayrı Sinan Bey'in mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi muhtemelen Osmanlı öncesi dönemdeki yerel beylerden biri olan Mehmed Bey'in oğlu Sinan Bey'dir ki Trabzon sancakbeyi olması sebebiyle *paşa* unvanı ile zikredilmiştir. Bu şahsın Niksar ve Başçıftlık ile hiç bir alakası bulunmamaktadır.

Niksar ve Başçıftlık ile doğrudan ilgili olan diğer Sinan Bey'in vakfiyesinde künyesi Sinânü'd-devle ve'd-din Yusuf Bey b. Abdullah'tır. Bu künyedeki *Sinânü'd-devle ve'd-din* tamlaması Arapça olup *din ve devletin mızrağı* anlamına gelmektedir. Burada özel isimden öte bir elkab gibi görünmekte ve Yusuf Bey b. Abdullah'ın üst düzey askeri ya da idarî bir görevli olduğuna işaret etmektedir. Sonradan bu elkab Yusuf Bey b. Abdullah'ın yerine özel isim olmuştur. 1514 tarihli 54 numaralı Tapu Tahrir Defterine göre, Sinan Bey'in oğulları Mehmed Çelebi ve Ahmed Çelebi, Niksar kazasına tabi Başçıftlık köyünde iki çiftlik yer tasarruf etmektedir. Sinânü'd-devle ve'd-din Yusuf Bey'in babası Abdullah'ın kimliği hakkında kaynaklarda net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Sinan Bey'in vakfiyesinde onun mevlâsı olarak adı geçen Hızır Paşa'nın Amasyalı mîr-i mîran Atabeg-zâde Hızır Hayreddin Paşa olması kuvvetle muhtemeldir. Bu şahsiyet Osmanlı öncesi yerel beylerden olup Amasya'da valilik yapmıştır. Hızır Paşa, Amasya'da kendi adını taşıyan bir mahallede cami, medrese, mektep ve zaviyeden oluşan bir külliye inşa ederek bunun için vakıflar tesis etmiştir (Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin Yaşar, 1-3: 67, 128, 468). 387 numaralı Tapu Tahrir Defterinde, Hızır Paşa ve oğullarının Tokat ve Sivas kazalarına tabi birçok yerleşim yerinden tasarruf ettiği malikâne ve divani gelirleri⁸ kaydedilmiştir (BOA, TD 387: 440, 442, 453, 496-500, 502, 513, 516, 518).

5 Karye-i Halıkala, iki başdan mülk-i Sinan Bey, mirlivâ-i Trabzon (bk.: BOA, TD 387, 542).

6 Bu yerlerin isimleri şu şekildedir: Tokat kazası Kafirni nahiyesine tabi Kınık ve Yopalak köyleri, Karahisar-ı Behramşah'a bağlı Muhtesib köyü, Sivas kazasının Haküne, Hasan Kuşcu, Seyfük, Koylu ve Kalıkala köyleri, Niksar kazasına tabi Hisarcık köyü ile Elmacık, Kızılyaka, Meydancık ve Ayazma mezra'aları (bk.: BOA, TD 387, s. 440, 442, 467, 503, 506, 512, 540, 542, 556).

7 Karye-i Kalıkala, iki başdan mülk-i Sinan Bey, mirlivâ-yı Trabzon; karye-i Sırcu tâbi'i Kalıkali, timar-ı Sinan Paşa (bk.: BOA, TD 387, s. 541, 542).

8 Malikane ve divani sistemi, bir tür çifte vergileme sistemi olup Sivas eyaleti ile Anadolu'nun bazı diğer bölgelerinde Osmanlı döneminde cari olmuştur. 1398'de Osmanlılar Tokat ve Sivas bölgesini ele geçirdiklerinde, eski yerel beylerin ya önceki meşru sultanlardan satın aldıkları veya güç kullanarak aldıkları topraklar üzerindeki mülkiyet haklarını tanıdılar. Ancak zamanla bu yerel beyler ve onların evlat ve torunlarının mülk toprakları üzerindeki hakları, onları tasarruf eden re'âyadan (köylü ve göçebeler) sadece kira (mâlikâne hissesi) almakla sınırlandırıldı. Diğer taraftan, bu beyler ve onların torunları, Osmanlı Devleti'nin askerî kadrolarında görev almak suretiyle hem mülk topraklardan gelen kiralari hem de askerî görevleri dolayısıyla devlet adına bazı köy ve mezarların şer'î ve örfî vergilerini (divanî hissesi) maaş olarak toplama hakkına sahip oldular (Açıklık, 1999: 127-135).

3. Sinan Bey'in Vakıfları

Arşiv kayıtlarından Sinan Bey'in Rum eyaletine bağlı Sivas sancağının Niksar kazasında *zaviye vakfı*, *muallimhane vakfı* ve *mescid vakfı* olmak üzere üç adet vakıf kurduğu anlaşılmaktadır. O ilk vakfını Niksar kazasının Başçiftlik köyünde bina ettiği zaviyesi için tesis etmiştir. Bu vakfın vakfiyesi Gurre-i Şevval 890/11 Ekim 1485 tarihli olup Arapça olarak kaleme alınmıştır (VGMA, 582: 168). Vakıf sahibi, vakfiyesinde evvela Allah'ın rızasını dileyerek ve emvalinin en temizini sarf ederek bir zaviye inşa ettiğini; fukara, mesâkin, ulemâ, sâdât, meşâyih ve saireden zâviyeye gelenlerin burada ücretsiz yiyecek, içecek ve konaklama hizmeti alacaklarını belirtmiştir. Daha sonra ayrıntılı olarak vakfının akarlarını sıralamıştır. Bu akarlar aşağıda Tablo 1'de verilmiştir. Tablo 1'deki verilere göre, Sinan Bey, zaviye vakfına Karahisar-ı Behramşah sancağına tabi İskefsir kazası ve Niksar kazasına bağlı toplam 9 yerleşim yerinin malikâne hisseleri ile Niksar şehir merkezinde bir değirmenin vergi gelirini tahsis etmiştir.

Tablo 1. Sinan Bey Zaviyesi Vakfı'nın 1485 Yılı Akarları

Kaza adı	Köy ve mezra (mz) adı	Malikane hissesi
[İskefsir]	İncesofi (mz)	Tamamı
	Saru Danişmendlü (mz)	Tamamı
	Hatibköyü (mz)	Tamamı
	Hasanhalifeköyü (mz)	Tamamı
	Babuç	Tamamı
	Yeniçakraz	Tamamı
	Gökçesüleyman	Tamamı
Niksar	Belkani (mz)	16 sehinden 12 sehmi ve bir sehminin üç rub'u (4'te 3'ü)
	Başçiftlik	Tamamı
	Başçiftlik mezrası	Tamamı
Niksar şehrinde	Abdüssamed değirmeni	1 adet

Vakfiyede zaviye vakfının akarları belirtildikten sonra, vakfın tevliyet şartları ayrıntılı olarak sıralanmıştır. Buna göre, vâkif hayatta olduğu sürece tevliyet vazifesini kendisi yerine getirecektir. Vâkif öldükten sonra tevliyet görevi oğullarına, sonra oğullarının oğullarına geçecek, sonra *ilâ nihâye batnen ba'de batnin ve karnen ba'de karnin* prensibi üzere intikal edecektir. Bunların içinde daima evvela salih kimseler ve ikinci olarak en yetişkin olanlardan bir müteveli tayini kaidesine riayet edilecek ve eğer bunlar müsavi olur, salihlik ve yetişkinlik hususunda bir kişide karar kılınmaz ve birden fazla aday olursa tevliyet tasarrufu oğullar arasında şûrâ ile olacaktır. Eğer nesil içinde salih kimse bulunamaz ise tevliyet görevi, salih olmayanın kendisine dindar ve mutemet birini yardımcı yapması ile yürütülecek ve eğer evlâdın nesli münkariz olur ise tevliyet vâkifin Müslüman olan azatlı kölelerinin salih olanlarına, sonra bunların oğullarının salih olanlarına, sonra bunlar münkariz olup kimse kalmazsa vâkifin mevlası merhum Hızır Paşa'nın neslinin salih olanlarına geçecektir. Sonra bunların hepsi ecelleri tamam olup öldüklerinde Amasya beldesinde emir bulunan kimse-nin Horasanlı Şeyh Hacı Bektaşî'ye mensup, akıl ve fikrine itimat edilen birisini seçmesi gerekir. Müteveli olanlar, vakıf gelirlerini evvela zaviyenin ihtiyaçlarına, daha sonra kendi ihtiyaçlarına sarf edeceklerdir.

Vakfiyenin son kısmında, diğer vakfiyelerde olduğu gibi, vakıf senedinin şartlarını bozmak isteyenlere beddualar yer almakta ve vakfiye yazılış tarihi ile hitam bulunmaktadır.

1485'te tesisinden sonra Sinan Bey zaviyesi vakfı hemen hizmete başlamıştır. Bu hususta 1514 tarihli 54 numaralı Mufassal Tapu Tahrir Defterinde şu bilgiler bulunmaktadır:

"Karye-i Başçiftlik kendüye tâbi' mezra'alar ki Kurucagöl ve Uğrun bundan öndin yaylacıktan ve yol üzerinde olub otuz kırk yıl harab olub kalmış idi. Sonra Sinan Bey öğünlüden âdem tutub tekrar yoldaşlık eylediği sebebden karye-i mezbûre kendüye tâbi' mezra'alarıyla mefrûz kadîmlik yurd sadaka olunup eline hükm-i hümâyün verilmiş ve hem karye-i mezkûre yol üzerinde olup yerlûsün ve hem kimesnenin

rafiyeti olmayanları ki gelüb köyde oturub şenlik olmasına sebep olsun için avâz-ı divânîyeden fi'l-cümle her ne vâki olursa kimesne dahl edüp eşkün taleb etmiye deyü elinde hükmü vardır. Ve hem bu üzere deftere kayd idesün deyü emr olunduğu sebepten sebt olundu. Ve hem mezbûr karyede bir câmi' ve bir tekye binâ edüp yeni ve kûhî yerler açub tekyeye çiftlik tayin olundu. Nukile bi-ibâreti'l-asl mâlikâne-i Başçiftlik on beş sehinden bir sehmi mülk-i Sinan Bey el-mezbûr. Ve bâki on dört sehimi dahi ber-vech-i mübadele Sinan Bey'in mülkü olduktan sonra zâviye-i mezkûreye vakf ettiği sebepten ber-mûceb-i hüccet-i şer'îye sebt-i defter olundu."(BOA, TD 54: 138).

54 numaralı Mufassal Tapu Tahrir Defterinden alıntılanan bu pasajda, Başçiftlik köyünün yol üzerinde olduğu, uzun süre harap ve bakımsız kaldığı, dışarıdan nüfus getirerek Sinan Bey'in burayı şenlendirdiği, şenlendirme hizmeti karşılığı devletin burayı kendisine yurt olarak verdiği, onun da burada bir cami ve bir tekke inşa ederek bu yapılar için burada tarıma açtığı bir çiftliklik yer ile köyün malikâne gelirini vakfettiği ifade edilmiştir. Bu pasajda dikkati çeken ve 1485 tarihli zaviye vakfı vakfiyesinde belirtilmeyen husus, Başçiftlik'te zaviye ile birlikte bir caminin inşa edildiği bilgisidir.

54 numaralı defterde Sinan Bey ve onun vakfı ile alakalı başka bilgiler de yer almaktadır. İlk olarak defterde Niksar'da *Sinan Bey Mescidi Mahallesi* vergi nüfusu bilgileri girilmiştir (BOA, TD 54: 96). Bu bilgi bize Sinan Bey'in

Niksar'da bir mescidi olduğunu ve bu mescitten dolayı da mahalleye *Sinan Bey Mescidi Mahallesi* denildiğini göstermektedir. Ayrıca defterde Sinan Bey'in Niksar'daki mülkleri ve zaviye vakfı akarları da zikredilmiştir (BOA, TD 54: 100). Bu mülk ve akarlar aşağıda Tablo 2'de listelenmiştir. Defterde Sinan Bey zaviyesine ait çiftlikle ilgili bilgi verilirken çiftliğin "ber mûcebi'l-vakfiye-i vakf-ı zaviye ve mu'alimhâne idüğü ma'lûm olup" ibaresi eklenmiştir (BOA, TD 54: 139). "Mu'allimhâne-i Sinan Bey" ibaresi defterde Gümüşdiğin köyü kaydında da yer almaktadır (BOA, TD 54: 136). Bu bilgilerden Sinan Bey'in Niksar'da bir muallimhane bina ederek bunun için vakıf tesis ettiği anlaşılmaktadır. Sinan Bey'in zaviye vakfı vakfiyesinde yer alan İskefsir kazasına bağlı yerler bu defterde yer almamıştır. Zira İskefsir kazasının bu tarihe ait mufassal tapu tahrir defteri bulunmamaktadır.

1530 yılına ait 387 numaralı İcmal Defterinde de Sinan Bey'in zaviye ve muallimhane vakıfları ile alakalı bilgiler yer almaktadır. İlk olarak defterde Niksar'da *Sinan Bey Mescidi Mahallesi* vergi nüfusu özet bilgileri girilmiştir (BOA, TD 387: 548). Bu bilgi bize ilk defa 1514 tarihli 54 numaralı Mufassal Tapu Tahrir Defterinde kaydedilen Niksar'daki Sinan Bey Mescidi Mahallesi'nin bu tarihte (1530) mevcut olduğunu göstermektedir. Ayrıca 387 numaralı defterde Sinan Bey'in Niksar'daki mülkleri ile zaviye ve muallimhane vakfı akarları da zikredilmiştir (BOA, TD 387: 548, 558, 605). Bu mülkler ve vakıf akarlar aşağıda Tablo 3'te özetlenmiştir. Akar sağlayan köyler arasında yer alan Gümüş-

Tablo 2. Sinan Bey'in Mülkleri ile Zaviye ve Muallimhane Vakfı Akarları (1514 Yılı)

	Mülkler	Vakıfları	Toplam gelir (akçe)
Niksar şehrindeki	1 bâb boyahâne	Başçiftlik zaviyesi	1000
	1 bâb boyahâne	1 dinkhâne	
	1 kit'a bağ ve bahçe	2 değirmen	
Niksar kazasındaki		Başçiftlik köyü malikânesinin tamamı	00
Başçiftlik'te zaviye çiftliği		185	
Gümüşdiğin ¹ köyü malikânesi yarısından 1 hissesi		50	
Toplam			1235

diğin köyü ile ilgili defter kaydında “Mu’allimhâne-i Sinan Bey” ibaresi yer almaktadır (BOA, 387: 158). Bu bilgiden 1514 tarihli 54 numaralı Mufassal Tapu Tahrir Defterinde belirtilen Sinan Bey’in Niksar’da bina ettiği muallimhane-

nin faal olduğu anlaşılmaktadır. Sinan Bey’in zaviye vakfı vakfiyesinde yer alan İskefsir kazasına tabi yerlerden sadece Süleymanlugökçe köyü bu defterde yer almıştır.

Tablo 3. Sinan Bey’in Mülkleri ile Zaviye ve Muallimhane Vakıfları (1530 Yılı)

	Mülkler	Vakıfları	Toplam gelir (akçe)
Niksar şehrindeki	1 bâb boyahâne	Başçiftlik zaviyesi	1000
	1 bâb boyahâne	1 dinkhâne	
	1 kıt’a bağ ve bahçe	2 değirmen	
Niksar kazasındaki Gümüşiğin köyü malikânesi yarısından 1 hissesi Süleymanlugökçe köyü malikânesi		Başçiftlik köyü malikâne-sinin tamamı	550
		30	
		325	
Toplam			1905

1547 tarihli 255 numaralı Mufassal Tapu Tahrir Defterinde Sinan Bey’in mescid, muallimhane ve zaviye vakıflarının Karahisar-ı Şarki sancağının İskefsir kazasında bulunan akarları kaydedilmiştir (BOA, TD 255: 212, 213, 219, 223, 224, 229, 232, 233). Bu akarlar hakkındaki bilgiler aşağıda Tablo 4’te hülasa edilmiştir. Tablo 4’teki vakıf akar yer-

leşim yerleri dikkatle incelendiğinde, 1485 tarihli vakfiyedeki bazı yerlerin (İncesu/Maşala, Sarudanişmendli, Hatıblü ve Çakraz) 255 numaralı defterde olmadığı, adı geçen vakfiyede yer almayan Kürtler köyü 1/24 malikâne hissesinin ise sonradan Sinan Bey muallimhane vakfına ilave edildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Sinan Bey’in Mescid, Zaviye ve Muallimhane Vakıfları (1547 Yılı)

İskefsir köyleri	Malikâne hisseleri	Gelir (akçe)
Babuç	Tam malikâne hissesi vakf-ı zaviye-i Sinan Bey	690
Süleymanlugökçe	Tam malikâne hissesi vakf-ı zaviye-i Sinan Bey	1000
Kabalu	Malikanesinin 1/6’sı ve 2,5/6’sı vakf-ı muallimhane-i Sinan Bey	816,5
İdrin	Malikânesinin 16 hisseden 1 hissesi Ali Baba zaviyesine ² kalan 4 hisse sayılıp bunun 3 hissesi vakf-ı mescid-i Sinan Bey der Niksar	351,5
Demircilü	Malikânesinin 16 hisseden 1 hissesi Ali Baba zaviyesine, kalan 12 hisse sayılıp bunun 11 hissesi	1289
Kürtler	Malikânesinin 1/24’ü vakf-ı muallimhane-i Sinan Bey	50
Çengibahçesi	Malikânenin ¼’ü vakf-ı mescid-i Sinan Bey der Niksar	250
Toplam		4447

Sinan Bey’in mescid, muallimhane ve zaviye vakıflarının gelir sağladığı yerleşim yerleri hakkında en derli toplu malumat, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi’nde bulunan 1574 tarihli Rum Eyaleti Evkaf Defterinde verilmiştir

(TK. TD 583, s. 57a-b). Defterde vakıf akarların dökümü ile birlikte 1485 tarihli zaviye vakfiyesindeki tevliyet şartları ile harcama kalemlerinin bir özeti ilave edilmiştir. Bu defterdeki bilgiler aşağıda Tablo 5’te özetlenmiştir. Tablo 5’teki vakıf akar yer-

leşim yerleri dikkatle incelendiğinde, 1485 tarihli vakfiyede yer almayan İdrin, Kabalu, Gördolos, Demircilü, Kuyucak, Çengibahçesi köyleri ve İdrinbükü mezrası malikâne gelirlerinin sonradan Sinan Bey vakıflarına ilave edildiği anlaşılmaktadır. Bu ilaveleri Sinan Bey hayatta iken satın alma yo-

luyla gerçekleştirmiştir. Ayrıca, daha önceki defterlerde Niksar kazasına tabi *Gümüşdiğın* köyü, bu defterde *Taşdiğın* olarak yazılmıştır.

Tablo 5. *Sinan Bey'in Zaviye ve Muallimhane Vakıfları (1574 Yılı)*

Gelirler		
Kaza adı	Köy ve mezra (mz) adı	Malikâne hisseleri
İskefsir	İncesu/Maşala	Tam malikane hissesi
	Saru Danişmendlü	Tam malikane hissesi
	Hatıblü	Tam malikane hissesi
	Babuç	Tam malikane hissesi
	Çakraz	Tam malikane hissesi
	Gökçesüleymanlu	Tam malikane hissesi
	İdrin ve Kabalu	Malikânenin 16 hissesinden 11 hissesi ve bir hissenin ¼'ü
	Gördolos	Malikânenin 16 hissesinden 11,5 hissesi
	Demircilü	Malikânenin 16 hissesinden 11,5 hissesi
	Kuyucak	Malikânenin ¼'ü
	Çengibahçesi	Malikânenin ¼'ü
	İdrinbükü (mz)	Hasıl senelik 600 akçe
Niksar	Belkan	Tam malikânesi
	Başçiftlik	Tam malikânesi ve iki çiftlik yerin malikane ve divani geliri
	Kovani ve Karataş	Malikânenin 16 hissesinden 11 hissesi
	Taşdiğın	Malikânenin 24 hissesinden 5 hissesi
	Biryar köyünde Hacı Eymür zemini	Tam malikânesi
	Boyahane çayırı icaresi	Senelik 360 akçe
	Abdüssamed değirmeni yakınında bağ ve bahçe	Birer kıt'a
	Boğama köyünde zemin	bir kıt'a
	Taşköprü yanında zemin	iki kıt'a
	Kasap Ali bağı	
	Ha'şan? Yanında zemin	bir kıt'a
	Bir bab asiya ve dinkhane icaresi	Senelik 1500 akçe
Giderler		
Muallim ücreti	Günlük 2 akçe ve 3 müd buğday	
Halife ve müezzin ücreti	Ayda 20 akçe	
10 adet yetime	Birer boyalı kaftan, gömlek, külah, örfiye, kuşak ve pabuç	
Regaip ve berat gecesi mektepte olan yetim ve fukaraya yemek ücreti	55 akçe (helva, piriç ve yağ)	

1613 tarihli 716 numaralı Mufassal Tapu Tahrir Defterinde Sinan Bey'in mescid, muallimhane ve zaviye vakıflarının Karahisar-ı Şarki sancağının İskefsir kazasında bulunan akarları kaydedilmiştir (BOA, TD 716: 305, 319, 323, 329, 333, 335, 342, 350, 351, 358). Bu akarlar hakkındaki veriler aşağıda Tablo 6'te verilmiştir. Tablo 6'daki vakıf yerleşim yerleri dikkatle incelendiğinde, 1574 tarihli evkaf defterindeki Sinan Bey vakıflarının İskefsir'deki akarları ile aynı olduğu görülür. Bu

durum, 1574'den sonra Sinan Bey vakıflarına satın alma ya da sair şekilde malikâne geliri ilave edilmediğini göstermektedir. 1547 yılında İskefsir kazasındaki Sinan Bey vakıflarına aktarılan toplam malikâne geliri 4447 akçe iken 1613'te bu miktar 17975 akçeye ulaşmıştır. 1547-1613 döneminde görülen gelir artışının gerisinde büyük ihtimalle kısmen akar sağlayan yerleşim yeri sayısının artması, kısmen de para değerinin düşmesi ve vergi oranlarındaki yükselmeler yatmaktadır.

Tablo 6. Sinan Bey'in Mescid, Zaviye ve Muallimhane Vakıfları (1613 Yılı)

İskefsir köyleri	Malikâne hisseleri	Gelir (akçe)
Babuç	Tam malikâne hissesi vakf-ı zaviye-i Sinan Bey	2800
Süleymanlugökçe	Tam malikâne hissesi vakf-ı zaviye-i Sinan Bey	3100,5
Kabalu	Malikanesinin 1/6'sı ve 2,5/6'sı vakf-ı muallimhane-i Sinan Bey	1166
İdrin	Malikânesinin 16 hisseden 1 hissesi Ali Baba zaviyesine, kalan 4 hisse sayılıp bunun 3 hissesi vakf-ı mescid-i Sinan Bey der Niksar	2390
Demircilü	Malikânesinin 16 hisseden 1 hissesi Ali Baba zaviyesine, kalan 12 hisse sayılıp bunun 11 hissesi vakf-ı mescid-i Sinan Bey der Niksar	2922
Kürtler	Malikânesinin 1/24'ü vakf-ı muallimhane-i Sinan Bey	50
Çengibahçesi	Malikânenin ¼'ü vakf-ı mescid-i Sinan Bey der Niksar	375
Gördolos	Malikânesinin 16 hisseden 1 hissesi Ali Baba zaviyesine, kalan 12 hisse sayılıp bunun 11 hissesi vakf-ı mescid-i Sinan Bey der Niksar	2234
Uluçakraz-ı cedit	Tam malikâne hissesi vakf-ı zaviye-i Sinan Bey	1950
Kuyucak	Malikânenin ¼'ü vakf-ı mescid-i Sinan Bey	987,5
Toplam		17975

Arşivlerimizde Sinan Bey vakıflarının 1613-1850 yılları arası muhasebe kayıtlarına ulaşamamıştır. Ancak bu durum Sinan Bey vakıfların münkariz olduğu anlamına gelmemektedir. Zira Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan *Hurufat Defterlerinde (HD)* Sinan Bey zaviyesi vakfının tevliyet vazifesini ifa edenlerle ilgili tevcih (atama) kayıtları yer almaktadır. Örneğin, 562 numaralı Hurufât Defterinde, Başçiftlik'teki Sinan Bey zaviyesi evkâfının hums (1/5) mahsulüyle evladiyet ve meşrutiyet üzere mütevellisi (yönetici) olan Es-Seyyid Ali'nin ölmesi üzerine görevi kadı Es-Seyyid Pîr Ali arzıyla Şubat 1800'de büyük oğlu Es-Seyyid Sadullah'a verilmiştir (VGMA, HD 562: 140). Yine 563 numaralı Hurufât Defterindeki kayda göre, Başçiftlik'teki Sinan Bey zâviyesi evkâfının hums mahsulüyle evladiyet ve meşrutiyet üzere mütevellisi olan Es-Seyyid Sadullah b. Es-Seyyid Ali'nin ölmesi üzerine görevi

naib Seyyid Mehmed arzıyla 1822'de büyük oğlu Es-Seyyid Ali'ye aktarılmıştır (VGMA, HD 563: 141).

1850 yılına ait Sinan Bey vakfının Niksar kazasındaki akarları muhasebesi oldukça ayrıntılı olarak hazırlanmıştır. Muhasebe dökümünde vakfa akar sağlayan her bir yerleşim yerinden tahsil edilen öşür miktarı ve bedeli ile vakıf çalışanlarının ücretleri, vâkıf evladı hisseleri ve devlete ödenen harçlar tek tek listelenmiştir (BOA, EV 14019). Bu bilgiler aşağıda Tablo 7'de özet olarak verilmiştir. Tabloda yer alan Bağdadlı köyü ile Pınar ve Beleşen mezraları ve Camuşluk Çiftliği akarları daha önceki muhasebe kayıtlarında geçmemiştir. Muhtemelen sonraki devirlerde takas yoluyla bu akarlar Sinan Bey'in Niksar kazasındaki vakıflarına bırakılmıştır. Tablodan görüleceği üzere, vakfın Niksar kazasındaki akarlarından toplam geliri 1210,5 kuruş olmuştur.

Tablo 7. Niksar'da Sinan Bey Vakfı'nın 1266/1850 Yılı Muhasebesi

Gelirler		
Yerleşim yeri	Malikâne hisse miktarı	Mâlikâne geliri
Başçiftlik	Tamamı	186
Başçiftlik'te tekke yeri mezarası	Tamamı ve divani hisse	335
Kovani	16 hisseden 11,5 hisse	404,5
Karataş	16 hisseden 11,5 hisse	40,5
Bağdadlı	16 hisseden 11,5 hisse	162
Punar mezarası	Tamamı	37,5
Camuşluk çiftliği	24 hisseden beş hisse	21
Beleşen mezarası	Tamamı	24
Toplam		1210,5
Giderler		
	Kuruş	Para
Ta'şiriye masrafı	121	00
Zahire nakliye ücreti	89,5	00
Muharrir ücreti	143	32
Muhasebe harcı	35	38
Yarım hisse tevliyet ücreti (Es-Seyyid Mehmed Halife)	75	00
Yarım hisse tevliyet ücreti (Es-Seyyid Abdurrahman Halife)	75	00
Yılda 3 müd buğday vazife ile sıbyan muallimliği ücreti (Es-Seyyid Abdurrahman Halife)	288,5	10
Günde 2 akçe vazife ile imamlık ve hatiplik ücreti (Es-Seyyid Abdurrahman Halife)	144	15
Günde 1 akçe vazife ile müezzinlik ücreti (Es-Seyyid Mehmed Halife)	72	5
Vâkıfın şartı gereği 35 nefer vâkıf evladına verilen	172,5	00
Toplam	1210,5	00

Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi (T. VBMA) ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde (VGMA) 1898'den 1917 yılına kadar Sinan Bey vakıflarının ayrıntılı muhasebe kayıtları bulunmaktadır. Aşağıda Tablo 8'de Sinan Bey Vakfı'nın Niksar kazasındaki akarlarının 1314-1317/1898-1901 yılları arasındaki dört yıllık muhasebesi özetlenmiştir (T. VBMA. *Muhasebe Defteri 10*: 63⁹). Tablo 8'den görüleceği üzere, vakıf gelirleri *tahmis bedelinin sülûsânı* olarak belirtilmiştir.

Osmanlı maliyesinde vergi tahsilinde 1264/1848 yılından itibaren tahmis uygulamasına geçilmiştir

9 Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi'ndeki vakıf muhasebe defterleri birkaç yıl önce Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ne nakledilmiştir.

(Abdurrahman Vefik, II: 242). Bu uygulamada vergi tahsil ihaleleri mültezimlere belirli şartlar çerçevesinde bir veya iki yıllık süre ile değil beşer yıllık süre ile verilmiştir. Bazen de beş senelik ihale bedelleri toplamının beşe bölünmesi ile elde edilen miktar esas alınarak halktan vergi tahsili yoluna gidilmiştir (Abdurrahman Vefik, II: 242-264; Pakalın, III: 376-377). Tanzimat'tan sonra hazinece zapt olunan *mazbut vakıfların* vergi gelirleri (mahsulatı) ise tamamen hazine (Maliye Nezareti) tarafından toplanmıştır. Vakıf mütevellileri ile vakıflardan vazife alanlara *evkaf kura bedelâtı* adıyla bütçeye dâhil tahsisattan bir maktu bedel ödenmiştir. Bedel takdirinde, devletçe zapt olunan vakıf köyler ve mezarların

zaptından önce geçen beş senelik öşür gelirleri beşe bölünerek elde edilen miktar (tahmis bedeli) mütevellî ve vakıflardan vazife alanlara hazineden veya mal sandıklarından nakit olarak verilmiştir. Maktu bedel üç şekilde takdir edilerek ödeme yapılmıştır:

1. Tahmis bedelinin tamamı: Vakıf mamur ve çalışanları mevcut olmakla birlikte usulü dairesinde vakıf olduğu ve mütevellîsi bulunduğu ispat edilmiş ve deftere bu şekilde kaydedilmişse tahmis bedeli tam ödenir.
2. Tahmis bedelinin sülûsânı (2/3'ü): Vakıf mamur ve çalışanları mevcut olmakla birlikte usulü dairesinde vakıf olduğu ve mütevellîsi bulunduğu ispat edilememiş ve defter dışı kaydedilmişse tahmis bedelinin üçte ikisi ödenir.
3. Tahmis bedelinin sülûsü (1/3'ü): Vakıf mamur olmayıp çalışanları da mevcut

değilse ve defter dışı kaydedilmişse tahmis bedelinin üçte biri ödenir (Abdurrahman Vefik, II: 268-269).

Bu bilgiler ışığında, Sinan Bey vakıflarının Tanzimat'tan sonraki süreçte mazbut vakıflar kategorisi içine alınarak mütevellî ve vakıftan vazife alanlarına (ehl-i mürtézika) tahmis bedelinin 2/3 oranında ödendiği anlaşılmaktadır. Vakfın 2/3 tahmis bedeli 1898, 1900 ve 1901'de 2043 kuruş, 1899'da ise 1226 kuruş olduğu görülmektedir. Yine Tablo 8'deki verilerden Niksar'daki muallimhanesinin Taş Mektebe dönüştüğü, tevliyet vazifesinin de yedi kişi arasında farklı nispetlerde paylaşıldığı anlaşılmaktadır. Taş Mektep günümüzde mevcut olup üzerinde inşa kitabesi bulunmadığından duvar dokusu ve mimari özelliklerinden dolayı sanat tarihçileri tarafından 19. yüzyıla tarihlenmektedir (Hamza Gündoğdu ve diğerleri, 2006: 482).

Tablo 8. Niksar'da Sinan Bey Vakfı'nın 1314-1317/1898-1901 Yılları Muhasebesi

Gelirler			Kuruş	Para
Tahmis bedeli				
Kovanı Bağdadlı köyü mâlikânesi			695	32
Karataş köyü mâlikânesi			332	24
Başçıftlık köyü mâlikânesi			1308	24
Başçıftlık arazisi mezra'asından			900	24
Niksar şehri etrafındaki mezra'adan			593	24
Toplam			3830	24
Emr-i ali gereği tenzil			766	
Kalan			3064	24
Bundan sülûs (1/3) tenzil			1021	
Sülûsân (2/3)	1314 yılı		2043	24
Sülûsân (2/3)	1315 yılı		1226	
Sülûsân (2/3)	1316 yılı		2043	
Sülûsân (2/3)	1317 yılı		2043	
Toplam			7355	
Giderler				
			Kuruş	Para
5 hissede iki hissesi Firenköyü Hoca-zâde Mehmed Tevfik Efendi'nin Niksar'ın Taş Mektebi imamet ve muallim-i sıbyan vazifesi. Beratı 12 Muharrem sene 1270			2942	0
5 hissede 3 hissenin yarım hissesi Salih Efendi b. Abdurrahman'ın tevliyet vazifesi			1654	35

5 hissede 3 hissenin yarı hissesinden sülüs (1/3) hisse Emin ve Mehmed b. Ali'nin tevliyet vazifesi	551	15
5 hissede 3 hissenin yarı hissesinden diğer sülüs (1/3) hissenin yarısı mü'ezzin Mehmed Efendi'nin tevliyet vazifesi	275	28
5 hissede 3 hissenin yarı hissesinden diğer sülüs (1/3) hissenin diğer yarısı diğer Mehmed Efendi'nin tevliyet vazifesi	275	28
5 hissede 3 hissenin yarı hissesinin ahir sülüs hissesinin sülüsü Ömer Efendi'nin tevliyet vazifesi	184	02
5 hissede 3 hissenin yarı hissesinin ahir sülüs hissesinin diğer sülüsü Abdurrahman b. Receb Efendi'nin tevliyet vazifesi	184	02
5 hissede 3 hissenin 3 hissenin yarı hissesinin ahir sülüs hissesinin diğer sülüsü Mustafa Efendi b. Osman'ın tevliyet vazifesi	184	02
Tevliyetten muharrir maaşı ve muhasebe harcı	1103	10
Toplam	7355	

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Sinan Bey vakıflarının Niksar kazasındaki akarlarına ait ilk muhasebe kaydı H.1321/M.1905 yılına aittir (VGMA, VD 03066-00026). Bu kayda göre vakfın muhasebe dökümü aşağıda Tablo 9'da verilmiştir. Bu tablodaki verilerden vakfın toplam gelirinin 2043 kuruş olduğu, muhasebe harçları ve Taş

Mektep'in tamir giderinden artan paranın müteveli ve diğer vazifelilere aktarıldığı görülmektedir. Vakfın 1898, 1900 ve 1901 yıllarındaki senelik gelirinin de 2043 kuruş olduğu dikkate alınır, bir süredir vakfın gelirinin değişmediği anlaşılmaktadır.

Tablo 9. Niksar'da Sinan Bey Vakfı'nın 1321/1905 Senesi Muhasebesi

Gelirler	Kuruş	Para
Tahmis bedeli sülüsân	2043	00
Gider		
5 sehimde 2 sehim Firenköy-zade Mehmed Tefvik Efendi'nin imamet ve mualim-i sıbyan vazifesi	800	00
Taş mektebin bazı tamirat masrafı, içerinin kireç ve üzerinin çorak masrafı	343	00
Muharrir maaşı ve muhasebe harcı	222	20
5 sehimde 3 sehmin yarı hissesi Salim Efendi b. Abdurrahman'ın tevliyet vazifesi	338	30
Yarım hisseden sülüs(1/3)hisse Emin ve Mehmed b. Ali'nin tevliyet vazifesi	112	30
Yarım hisseden diğer sülüs(1/3)hissenin yarısı mü'ezzin Mehmed Efendi'nin tevliyet vazifesi	56	15
Yarım hisseden diğer sülüs(1/3)hissenin diğer yarısı Mehmed Efendi'nin tevliyet vazifesi	56	15
Yarım hisseden ahir sülüs(1/3)hissenin sülüsü Ömer Efendi'nin tevliyet vazifesi	37	30
Yarım hisseden ahir sülüs(1/3)hissenin diğer sülüsü Abdurrahman b. Receb Efendi'nin tevliyet vazifesi	37	30
Yarım hisseden ahir sülüs(1/3)hissenin ahir sülüsü Mustafa b. Osman Efendi'nin tevliyet vazifesi	37	30
Toplam	2043	00

Sinan Bey vakıflarının M.1327/M.1912 yılı Niksar kazasındaki akarlarına ait muhasebe kaydı aşağıda Tablo 10'da gösterilmiştir (VGMA, VD 03068-0038). Tablodaki veriler, 1898-1905 dönemindeki gelir ve harcama kalemleri ile karşılaştırıldığında

hemen hemen aynı olduğu anlaşılmaktadır. Tek farklılık, 1327/1912 muhasebesinde Niksar'daki Sinan Bey mescidine 43 kuruş değerinde yağ ve mum gideri eklenmiş olmasıdır.

Tablo 10. Niksar'da Sinan Bey Vakfı'nın 1327/1912 Senesi Muhasebesi

Gelir	Kuruş	Para
Tahmis bedeli sülüsân	2043	00
Gider		
Cami-i şerifin yağ ve mum masrafı	43	00
Niksar'da Taş Mekteb'in tamirat masrafı	200	00
1 sehim Şerif Hafız-zade Hafız Mustafa Efendi'nin imamet vazifesi	120	00
6 sehim Şerif Hafız-zade Hafız Mustafa Efendi'nin muallim-i sıbyan vazifesi (tevcih 22 Haziran 1325)	720	00
1 sehim Salih b. Abdurrahman'ın hitabet vazifesi	120	00
1 sehim Mehmed Efendi'nin müezzinlik vazifesi	120	00
Kusurundan muharrir maaşı ve muhasebe harcı	180	00
3 hissedenden yarım hisse Salih b. Abdurrahman'ın tevliyet hissesi (13 Kanun-ı Sani sene 310)	270	00
1 hissedenden sülüs (1/3) hisse Mehmed b. Mehmed'in tevliyet hissesi (beratı 10 Şevval 1291)	90	00
1 hissedenden sülüs (1/3) hisse Ömer, Mustafa ve Abdurrahman'ın tevliyet hissesi (18 Kanun-ı sani 1310 Abdurrahman b. Receb; 24 Kanun-ı evvel 1310 Mustafa b. Osman)	90	00
1 hissedenden sülüs (1/3) hisse Receb b. Mehmed'in mahlülü	90	00
Toplam	2043	00

Sinan Bey vakıflarının H.1327/M.1912 yılı Reşadiye (İskefsir) kazasındaki akarlarına ait muhasebe kaydı aşağıda Tablo 11'de gösterilmiştir (VGMA, VD 03068-0043). Tablodaki verilerden vakfın Re-

şadiye'deki akarlarının zaviyeye tahsisli olduğu, muhasebe harcı dışındaki bütün gelirin zaviyede iâşe giderlerine ve beş farklı kişi arasında paylaşılan tevliyet vazifesine aktarıldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 11. Reşadiye'de Sinan Bey Vakfı'nın 1327/1912 Senesi Muhasebesi

Gelir	Kuruş	Para
Tahmis bedeli	5445	10
Gider		
Muharrir maaşı ve muhasebe harcı	1361	10
Zaviyede it'am-ı ta'am ettirmek üzere yarım hisse Salih b. Abdurrahman'ın tevliyet vazifesi (17 Kanun-ı sani 1310/24 Cemaziyülevvel 1312 vazifesi ilamı)	2042	00
Zaviyede it'am-ı ta'am ettirmek üzere yarımından sülüs (1/3) hisse Ömer b. Receb, Abdurrahman b. Receb ve Mustafa b. Osman'ın tevliyet vazifesi (Ömer'in beratı 19 Rebiyülevvel 1296; Abdurrahman'ın beratı 14 Cemaziyülevvel 1312; Mustafa'nın ilamı 14 Cemaziyülevvel 1312)	680	25

Zaviyede it'am-ı ta'am ettirmek üzere yarımından sülüs (1/3) hisse Mehmed b. Mehmed'in tevliyet vazifesi (beratı 10 Şevval 1291)	680	25
Zaviyede it'am-ı ta'am ettirmek üzere yarımından sülüs (1/3) hisse biraderi ve müşteriki Receb b. Mehmed'in tevliyet hisse mahlülü	680	30
Toplam	5445	10

Son olarak, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Sinan Bey vakıflarının Reşadiye ve Niksar kazalarında bulunan akarlarından 1332/1916 yılında sağlanan gelirlerden vakıf çalışanlarına H.1333/M.1917 yılında yapılan ödemelerle alakalı bir muhasebe kaydı mevcuttur (VGMA, VD

03082-00009). Bu muhasebenin dökümü aşağıda Tablo 12'de gösterilmiştir. Tablodaki verilerden vakıf gelirlerinden müteveli, imam ve sıbyan mualliminin istifade ettiği ve tevliyet vazifesinin sekiz kişi arasında taksim edildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 12. Reşadiye ve Niksar'da Sinan Bey Vakfı'nın H.1333/M.1917 Yılı Tahsisatı

Açıklamalar	Kuruş	Para
Reşadiye'de Sinan Bey vakfının 1332 bedelinden Mustafa b. Osman'ın tevliyet vazifesi olup vekil Salih Efendi'ye verilen	226	30
Reşadiye'de Sinan Bey vakfının 1332 bedelinden Abdurrahman b. Receb'in tevliyet vazifesi olup vekil Salih Efendi'ye verilen	226	30
Reşadiye'de Sinan Bey vakfının 1332 bedelinden Ömer b. Receb'in tevliyet vazifesi olup vekil Salih Efendi'ye verilen	226	30
Reşadiye'de Sinan Bey vakfının 1332 bedelinden Mehmed Efendi'nin tevliyet vazifesi olup vekil Salih Efendi'ye verilen	680	30
Niksar'da Sinan Bey vakfının 1332 bedelinden Mustafa b. Osman'ın tevliyet vazifesi olup vekil Salih Efendi'ye verilen	51	00
Niksar'da Sinan Bey vakfının 1332 bedelinden Abdurrahman b. Receb'in tevliyet vazifesi olup vekil Salih Efendi'ye verilen	25	25
Niksar'da Sinan Bey vakfının 1332 bedelinden Ömer b. Receb'in tevliyet vazifesi olup vekil Salih Efendi'ye verilen	25	20
Niksar'da Sinan Bey vakfının 1332 bedelinden Mehmed Efendi'nin tevliyet vazifesi olup vekil Salih Efendi'ye verilen	102	5
Sinan Bey vakfının 1332 bedelinden imam ve muallim-i sıbyan Mustafa Efendi'nin vekiline verilen	953	20
Toplam	2514	190

5. Sinan Bey Vakıflarına Yapılan Müdahaleler

Sinan Bey'in İskefser ve Niksar kazalarında bulunan vakıf akarlarına gerek askeri (devlet görevleri) gerekse reaya içinden bazı şahıslar tarafından müdahale edilerek haksız yere gelirleri zapt edilmiştir. Ayrıca vakfın çalışanları arasında da bazen ihtilaflar yaşanmıştır. Bu hususlarla ilgili arşivlerde çok sayıda belge bulunmaktadır. Örnek olarak seçtiğimiz belgelerde Sinan Bey vakıflarına yapılan müdahaleler açıkça görülmektedir. Aşağıda incelediğimiz kayıtların biri hariç tamamı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan Sivas eyaleti şikâyet ahkâm defterlerinden alınmıştır.

İlk belgeye göre, Niksar kazası sakinlerinden imam Mustafa Divan-ı Hümayun'a gelerek bu kazada bulunan Sinan Bey Camiinin beratlı imam ve sıbyan muallimi olarak görev yaparken vergi yükümlülüğü (ra'iyet rüsûmu ve tekâlif-i şakka) olmadığı halde kaza zabiti ve ehl-i örf taifesinin kanunsuz bir şekilde vergi talebinde bulduklarından bahisle bu müdahalenin durdurulması için emr-i şerif talep etmiştir. Talebi uygun bulunarak müdahalenin menî için Niksar kadısına Evasıt-ı Şevval 1156/ 28 Kasım-5 Aralık 1743 tarihli bir hü-

küm yazılmıştır (BOA, SAD 1: 213/2). Bu hükmün kadiya ulaşmasından sonra, mesele çözümlenmiş olmalıdır, zira bu şikâyet bir daha tekrar edilmemiştir.

İkinci belgeye göre, Niksar kazasına tabi Başçiftlik köyünde bulunan Sinan Bey Zâviyesi dervişleri vakfının mütevellisi Divan-ı Hümayun'a arzda bulunarak vakfın köyde avarız vergisi alınacak arazileri olmadığı, vakıf arazi gelirlerini adı geçen zaviyede misafirleri ağırlamak için sarf ettiklerini ve şimdiye kadar zaviyeden vergi alınmazken Niksar ahalileri *sizler de bizim ile birlikte tekâlif vermeniz gerekir* diyerek bunları kanunsuz olarak rahatsız ettiklerinden müdahalelerinin meni için emri şerif rica etmiştir. Şikâyet konusu incelenerek gereğinin yapılması hususunda Divan'dan Niksar kadısına Evâhir-i Rebiyülevvel 1158/23 Nisan-2 Mayıs 1745 tarihli bir hüküm yazılmıştır. (BOA, SAD 2: 114/2). Bu hükmün kadiya ulaşmasından sonra, mesele çözüme kavuşmuş olmalıdır, nitekim bu şikâyet bir daha Sivas ahkâm defterinde yer almamıştır.

Üçüncü belgeye göre, Niksar kazasında bulunan Sinan Bey Vakfı'nın mütevellisi Veys Divan-ı Hümayun'a arzuhal sunarak vakfın köylerinden Niksar kazasına tabi Kovani'nin H.1170/M.1756 senesi oşür mahsulünü Boronez(?) oğlu Ömer'in haksız yere zapt ettiğini, müteveli olarak isteyip almak üzereyken Ömer öldüğünden ve mirası oğlu Lütfullah ve diğer varislere kaldığından onlardan talep ettiğini ancak varislerin vermekten kaçındıklarını, bu nedenle vakfın Ömer'in varisleri zimmetlerinde kalan mahsulün alınarak kendisine verilmesi için emri şerif ricasında bulunmuştur. Gereğinin mahallinde yapılması hususunda Divan'dan Sivas valisi ve Niksar kadısına Evâsıt-ı Ramazan 1186/6-16 Aralık 1772 tarihli bir hüküm yazılmıştır. (BOA, SAD 9: 278/2). Bu hükmün ilgililere ulaşmasından sonra, mesele çözüme kavuşmuş olmalıdır, zira bu şikâyet bir daha Sivas ahkâm defterinde yer almamıştır.

Dördüncü belgeye göre, Seyyid Hafız Osman isimli kişi Divan-ı Hümayun'a gelerek Niksar nahiyesine tabi Başçiftlik köyündeki Sinan Bey zaviyesi vakfı ile Niksar şehrinde bulunan Sinan Bey'in muallimhane vakfına ait Defter-i Hakanideki kayıtlar çerçevesinde adı geçen vakfın mektebi muallimi

olup hizmeti karşılığı olan ücretini mütevelliden talep ettiğinde ve vakfın imkânı olduğu halde 1190/1776 senesinden beri alamadığını, halen müteveli zimmetinde olduğunu bildirip bu ücretin mütevelliden alınıp kendisine verilmesi için emri ali rica etmiştir. Defterhane-i Amire'deki evkaf defteri ile Hazine-i Amire'de bulunan Anadolu Muhasebesi defterlerine bakılarak, bu talebin haklı olduğu anlaşıldığından kayıtlara göre hareket edilmesi hususunda Divan'dan Sivas valisine ve Niksar kadısına Evâil-i Rebiyülahir 1192/29 Nisan-8 Mayıs 1778 tarihli bir hüküm yazılmıştır. (BOA, SAD 13: 351/3). Bu hükmün ilgililere ulaşmasından sonra, mesele çözüme kavuşmuş olmalıdır ki bu şikâyet bir daha Sivas ahkâm defterinde yer almamıştır.

Beşinci belgeye göre, Niksar kazasında bulunan Sinan Bey Vakfı'nın mütevellisi Derviş Ali Divan-ı Hümayun'a arzuhal sunarak vakfın Başçiftlik köyündeki mezra ve sair köylerdeki yerlerini ekip biçenlerden bir kısmının "bizim elimizde maktu verilmek üzere eski mütevelliden temessük (senet) var. Öşür vermeyiz, maktu veririz" diye kanunsuz bir şekilde itiraz ettiklerinden kendi lehine Şeyhülislam'dan fetva aldığını, bu fetva ve kanun gereği vakıf arazilerini tasarruf edenlerin kanun üzere beşte bir öşürlerini vakfa vermeleri için emri şerif talep etmiştir. Kanun gereği hareket edilmesi hususunda Divan'dan Niksar kadısına Evâhir-i Cemaziyülevvel 1192/17-27 Haziran 1778 tarihli bir hüküm yazılmıştır. (BOA, SAD 13: 376/5). Bu hükmün Niksar kadısına ulaşmasından sonra, mesele çözüme kavuşmuş olmalıdır, zira bu şikâyet sonraki Sivas ahkâm defterinde tekrar etmemiştir.

Altıncı belgeye göre, Niksar kazasında bulunan Sinan Bey zaviyesi vakfının zaviyedarı Seyyid Derviş Ali Divan-ı Hümayun'a arzuhal sunarak vakfın Başçiftlik köyündeki Sinan Bey zâviyesi köylerine eskiden beri müdahale etmek caiz değil iken zaviyenin köylerinden Niksar kazasına tabi Kovani ve Karataş ile İskefsir kazasında bulunan İdrin, Gördolos ve Demircili köylerinin *on altı kiledede dört kilesi mahlüldür* diyerek İskefsir müftüsü Abdurrahman Efendi şartlara aykırı olarak askerîden üzerine berât ettirerek müdahalede bulunduğundan bahisle müdahalenin kaldırılması ve kendisine yeni berat gönderilmesi için ricada

bulunmuştur. Divan bürolarında yapılan incelemede, zaviyedarlık/tevlîyetin Seyyid Derviş Ali üzerinde olduğu anlaşıldığından gereği için 8 Safer 1196/23 Ocak 1782 tarihinde emir yazılmıştır (BOA, *Cevdet Evkaf 3031*)

Seçilen son belgeye göre, Sinan Bey zaviyesi vakfının mütevellisi Ömer oğlu Fettah Divan-ı Hümayun'a arzuhal sunarak Sivas sancağında Niksar nahiyesine tabi Melkan köyü tamam malikânesi Sinan Bey'in Niksar'da bina eylediği mescid ile mektephanesi vakfına ve divanisi, diğer bazı yerlerin rüsumu ile birlikte, 13 bin akçe tımara mutasarrıf Asakir-i Mansure mütekeidi Ahmed oğlu Lüfullah ve müştereklerine ait iken Sinan Bey mescidi vakfında maliyeden aldığı beratla imam ve muallim olan es-Seyyid Osman oğlu es-Seyyid Abdurrahman vazifesine kanaat etmeyerek Melkan köyü malikânesine müdahale ettiğinden bunun engellenmesi için emri şerif talep etmiştir. Merkezdeki kayıtlar incelenerek mütevellinin talebi haklı bulunduğundan gereğinin yapılması hususunda Divan'dan Sivas sancağı mütesellimi ve Niksar kadısına Evâsıt-ı Cemaziyülevvel 1248/6-15 Ekim 1832 tarihli bir hüküm yazılmıştır. (BOA, *SAD 30: 141/3*). Bu hükmün ilgililere ulaşmasından sonra, mesele çözüme kavuşmuş olmalı ki bu şikâyet sonraki Sivas ahkâm defterinde yer almamıştır.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Amasya valisi Hızır Paşa'nın yetiştirmesi Sinan Bey, Niksar kazasına bağlı Başçıftlık köyünde bir zaviye ve bir cami ile Niksar şehrinde bir muallimhane ve bir mescit/cami inşa ederek bu eserlerin fonksiyonlarını idame ettirmeleri için vakıflar kurmuştur. Zaviye vakfının vakfiyesi 11 Ekim 1485 tarihli olup diğer eserlerin vakıfları ile ilgili arşivlerimizde herhangi bir vakfiyeye ulaşılamamıştır.

Sinan Bey vakıflarına gelir sağlayan akarların dökümünü Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki muhtelif defterlerde bulmak mümkündür. Bu defterler incelendiğinde, va-

kıf gelirlerinin Sivas sancağına bağlı Niksar kazası ile Karahisar-ı Şarki sancağında İskefsir (Reşadiye) kazasındaki bazı köyler ve mezraların mâlikâne hisselerinden oluştuğu ve Sinan Bey'in hayatta olduğu süreçte satın almalar yoluyla vakıf akarların arttığı görülmektedir. Vakıfların gider kalemleri, mütevellî, imam ve sıbyan muallimliği vazifeleri, Başçıftlık köyündeki zaviyenin işe harcamaları ve muhasebe harçlarından oluşmuştur. Tevlîyet vazifesi, vakfiyede evvela Sinan Bey evladına şart koşulduğundan, zaman içinde çok hisseli hale gelmiştir.

Sinan Bey'in Niksar şehrinde bina ettiği muallimhane, 1898-1917 arası muhasebe kayıtlarında Taş Mektep olarak ifade edilmiştir. Sinan Bey Muallimhanesi ile ilgili ilk bilgi 1514 tarihli 54 numaralı Tapu Tahrir defterinde yer aldığı dikkate alınır, bu muallimhanenin 19. asra kadar varlığını sürdürdüğü ve 19. asırda ise yerine Taş Mektep'in inşa edildiği düşünülebilir.

Sinan Bey'in İskefsir ve Niksar kazalarında bulunan vakıf akarlarına gerek askeri (devlet görevlileri) gerekse reaya içinden bazı şahıslar tarafından müdahale edilerek haksız yere gelirleri zapt edilmiştir. Ayrıca vakfın çalışanları arasında da bazen ihtilaflar yaşanmıştır. Bu hususlarla ilgili arşivlerde çok sayıda belge bulunmaktadır. Bu müdahalelere dair şikâyetler, Divan-ı Hümayun tarafından dikkate alınarak meselelerin çözümü için yerel yöneticilere emirler gönderilmiştir. Aynı şikâyetlerin devlet kayıtlarında tekrar etmemesinden problemlerin yerelde çözüme kavuşturulmuş olduğu düşünülebilir.

Son olarak, Sinan Bey'in Niksar şehrinde bina ettiği mescit ile Başçıftlık köyünde inşa ettiği zaviye ve cami günümüzde mevcut değildir. 30 Kasım 1925 tarihinde kabul edilip 13 Aralık 1925 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 677 sayılı kanun ile tekke ve zaviyelerin kapatılması ve 1926 yılında Türk Medeni Kanunu'nun yürürlüğe girmesi sonrasında, diğer vakıflarda olduğu gibi, Sinan Bey Vakfı'nın akarları da iptal edilmiştir.

Kaynaklar

1. Arşiv Kaynakları

A- Başbakanlık Osmanlı Arşivi

a) *Tapu Tahrir Defterleri (TD)*: TD 54: 100, 136, 138-139; TD 387: 440, 442, 467, 503, 506, 512, 540,542, 545, 548, 556, 558, 605; TD 255: 212, 213, 219, 223, 224, 229, 232, 233; TD 716: 305, 319, 323, 329, 333, 335, 342, 350, 351, 358.

b) *Nezaret Öncesi Evkaf Defterleri*: EV 14019

c) *Cevdet Tasnifi*: Cevdet Evkaf 3031

d) *Sivas Ahkâm Defterleri (SAD)*: SAD 1: 213/2; SAD 2: 114/2; SAD 9: 278/2; SAD 13: 351/3; SAD 13: 376/5; SAD 30: 141/3.

B. *Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi (TK. KKA.)*: TK. KKA 583: 57a-b

C. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi:

a) *Hurufat Defterleri (HD)*: HD 562: 140; HD 563: 141

b) *Vakıf Defterleri (VD)*: VD 03066-00026; VD 03068-0038; VD 03068-0043; VD 03082-00009

c) *Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi Muhasebe Defteri (T. VBMA. Muhasebe Defteri)*: 10: 63.

2. Araştırma ve İnceleme Eserler

Abdurrahman Vefik (1330). *Tekâlif Kavaidi*. C. II, Dersaadet.

Açikel, Ali (1999). *Changes in Settlement Patterns, Population and Society in North Central Anatolia: A Case Study of the District (kaza) of Tokat (1574-1643)*. Basılmamış Doktora Tezi, Manchester Üniversitesi. Manchester (İngiltere).

Akar, Hasan ve M. Necati Güneş (2002). *Niksar'da Vakıflar ve Tarihi Eserler*. Niksar.

Bayram, Sadi (2001). "Niksar Vakıflarına Toplu Bir Bakış". XVIII. Vakıf Haftası, Niksar. bk. www.sadi-bayam.com/?page=makaleler&mid=57&id=3;

Bostan, M. Hanefi (1999). "XV ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Yönetiminde Niksar Şehri (1455-1574)". XIII. *Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 4-8 Ekim 1999*. Ankara. s.1485-1511.

Darkot, Besim (1997). "Niksar". *İA, IX* (İstanbul): s. 273-275.

Gündoğdu, Hamza ve diğerleri (2006). *Tarihi Yaşatan İl Tokat*. Ankara.

Kucur, Sadi S. (1993). *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları (Vakfiyelere göre)*. Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü. İstanbul.

Öztürk, Nazif (1991). "Vakıflar Arşiv Kayıtlarına Göre Niksar Vakıfları". *Vakıflar Dergisi*, C. XXII, Ankara. s. 45-68.

Pakalın, M. Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C. III (İstanbul). MEB Yay.

Savaş, Saim (1992). *Bir Tekkenin Dinî ve Sosyal Tarihi Sivas Ali Baba Zâviyesi*. İstanbul.

- Sertoğlu, Mithat (1986). *Osmanlı Tarih Lügati*. İstanbul.
- Şahin, Kamil (1999). *Danışmendliler Döneminde Niksar (1071-1178)*. Niksar.
- Şemseddin Sami (1317). *Kâmûs-ı Türkî*. Desa'adet.
- Turan, Osman (1980). *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*. İstanbul.
- Wolper, Ethel Sara (1994). *Patronage and Practice in Late Seljuk and Early Beylik Society: Dervish Lodges in Sivas, Tokat, and Amasya*. Doktora Tezi, University of California, Los Angeles, U.S.A.
- Yaşar, Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin (2003). *Amasya Tarihi*, 1,2,3. Ciltler. Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Mesut Aydın-Güler Aydın, Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yay.
- Yediyıldız, Bahaeddin (1986). "Vakıf", *İA*, C. 13 (İstanbul). s. 153.
- Yediyıldız, Bahaeddin (2003). *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*. Ankara.
- Yinanç, Mükrimin Halil (1988). "Danışmendliler". *İslam Ansiklopedisi (İA)*, C. III (İstanbul). s. 468-469.

